

August Strindberg om Stormen

Shakespeares Stormen har aldrig varit en repertoarpjäs; vi kände den dock alltid, men älskade den icke. Vid detta seklets ingång upptäcktes den ånyo och fick fart; jag läste den och hörde den läsas. Den milda försonande tonen, det oskyldiga kärleksförhållandet, där de unga genomgå provningarna och motstå frestelserna, naturlivet på en ö erinrade om Robinson, Shakespeares avsked till sin publik där han tackar dem och slutar med en bön, allt sammanlagt verkade lugnande och bebådade en ny tid vid utgången av en dekadens, som söker motstycke vid romersk kejsartid och fransk revolution. Varför Stormen icke gavs här, berodde väl på teaterdirektörens fortlevande i dekadens, fruktan att förändra publikens smak, så att fin-de-siècle-repotoaren icke måtte föräldras och annulleras.

De vågade icke släppa lös Stormen, ty den skulle ha dödat vänner och fiender utan åtskillnad.

Emellertid, Stormen gick ändå kring hela landet som en cyklon; August Lindberg förde den utan dekorationer, utan kostymer och utan skådespelare, såsom ett monodrama. Och den rensade luften, skingrade Dovredimor och smälte isar. Den tog upp det goda hos människorna som legat under norska laviner och franska jökellar; den nämnde ordet Gyllne åldern, och den snärtade åt Nora-mannen: "Inga giftermål emellan hans undersåtar? – Inga alls! Alla lösa och lediga skökor och kanaljer"

Men det fanns en annan omständighet vid seklets början som gjorde Stormen fattlig och inspirerande. Indragandet av Andevärlden, förnyandet av bekantskapen med magien, som man hittills tagit som villfarelser och skrock, eller hos Shakespeare, som poetiska ornament. Så ha de flesta kommentatorer trollat undan Shakespeares ockulta vetande, just vetande grundat på erfarenhet och upplevelser. Själva professor Schück, som icke är vidare djupsinnig, förklarar bestämt när han kommer till Häxorna i Macbeth, att Shakespeare trodde på dem, liksom Ben Jonson och Middleton också gjorde. När en så upplyst man som Shakespeare ("renässansmannen") trodde på det ondas förfärliga makt, så hade han väl sina skäl. Under den "protestantiska" Elisabet tändes

häxbålen friskt, och orsaken var den att en mängd människor, särskilt kvinnor, missbrukat sina naturliga, suggestiva krafter till onda ändamål, så att till och med Elisabet lät döma en häxa som ådragit henne en sjukdom.

Nåväl vid sekelslutet hade vi återfått häxprocesserna genom hypnotismens missbrukande. Rättegångar upptogs där den förvunne försvarade sig med att något motiv till brottet icke fanns, men att han (eller hon) tyckt sig handla under en annans vilja, och på avstånd (actio in distans). I Paris, där jag umgicks med ockultister och teosofier citerades bevisade fall, där sjukdomar påförts och till och med ockulta mord utövats.

Om Shakespeare nu upplevat sådant och sett sådant förövas, så skulle han väl "tro" på det, om han inte var en åsna!

Nu vid sekelslutet hos oss hade betydande män, såsom Lomboso och Crookes, ifrån att förut varken ha trott andras eller egna erfarenheter, fått upp ögonen för de naturliga krafter som ligga på botten av människosjälens, och båda måste tro när de hade sett och hört. De blevo alltså troende på den grund att de visste! Och de som förr icke vågat tro sina erfarenheter, emedan de icke förstätt, de trodde nu, helt följdriktigt.

Marken var således bearbetad när Stormen kom, och det resonades icke längre, utan det förstods och mottogs bara!

Innehållet i Stormen är ju bekant, men det kan var glömt, och jag tar om det för att få utgångspunkter. Det är ett skepp på havet ute i storm. Ombord befinna sig Alonzo, konungen av Neapel, hans bror, och ursupatorn av Milanos tron, Antonio, med flera. Skeppsbrottet på två trycksidor är ett mästerverk, men får läsas och långsamt för att man ska märka både sjömanövern och presentationen av figurerna, där man får se att Gonzalo är en hederlig skämtare, Antonio en rytare och Högbåtsmannen en galgfågel. Därpå befinner man sig på Ön. Prospero är den av sin broder fördrivne Hertigen av Milano, vilken lever här med sin dotter Miranda sedan 12 år. Prospero betyder ungefär detsamma som Faustus,

Strindberg fotograferad av Herman Anderson 1906

Den av lyckan gynnade, och det finns något av Faust i Prospero. Han är en Spekulerier, som levde i sin boksal istället för att regera; han är andebesvärjare, och har två demoner i sin tjänst, den gode Ariel och den onde Caliban. Men det finns även ett svagt eko av Hamlet, i det han liksom Hamlets Fader är fördriven av sin broder. Prospero har styrt skeppsbrottet genom Ariel, men icke för att hämnas, ty han är en god natur, utan för att försona och ställa till rätta. Stormen brukar anses vara Shakespeares sista stycke; och den gamles behov av frid, avslutning, försoning, efter ett liv, som icke varit för rart, ger sig också uttryck här. Det är nästan som han har börjat leva på andra sidan, och sökt skildra ett bättre sakernas tillstånd såsom mänskan drömt sig det. Intrigen blir i korthet den att Ferdinand räkar Miranda och efter provningar får henne. Ferdinand är icke ursupatorns (broderns) son, men kung Alonzos som hjälpt Antonio att störta Prospero.

Stycket slutar med allmän amnesti; alla benådas och förlätas till och med Caliban, mänskosvinet, som nog haft sin modell i skaldens sämsta vedersakare. Prospero (Shakespeare) förlåter även Caliban, som dock beskyllt honom för det värsta och stått honom efter livet.

Detta Shakespeares avsked från människorna är onekligen vackrare än Nora-mannens, som i sitt sista arbete räcker ut tungan åt sin publik och hånande omtalar att han med sina grimaser "slagit dem på pengar";

många pengar, och efter sin hjälte som nu vill vandra "uppåt" endast slungar ett gläpord.

Någon har skrivit att i Shakespeares dramer det varken är handling eller personer som intressera, utan det som sägs! Ja, det kan sägas; och jag vill icke se Stormen uppföras; jag vill läsa den och själv göra mitt sceneri av bara luft och belysningar.

Det sägs nämligen så mycket vackert som man vill höra tyst; det är skaldens sista bekännelser, syn på livet, avsked, tack, och bön.

Han gräver ner sin bok och sin trollstav, med vilka han trollat fram en värld av människor och landskap, frammanat filosofi och krogprat, besvärjt upp sitt lands hjälteskuggor och världshistoriens. Han känner slutet nalkas, han själv står i begrepp att vakna ur den "lärorika drömmen" som kallas livet.

Nu är vårt lustspel slut; aktörerna
Som jag sagt dig, voro andar alla
Och löstes upp i luft, tunn luft, med ens.
Och liksom detta bländverk utan kropp,
Så skola stolta slott ,skyhöga torn
Och tempelvalv, ja själva detta jordklot,
Med allt vad däri är, en gång förvinna
Och liksom denna väsenslösa hägring
Ej lämna efter sig det minsta spår.
Av samma tyg, som drömmar göras av,
Vi äro gjorda, och vårt korta liv
Omfamnas av en sömn. –

Det är verkligen så, när man kommer längre fram i livet; vänder man sig då om och ser på de saker man genomgått, så är det så fasligt att man "knappt tror det är verkligt"; och det bästa, som ägde en viss realitet, upplöser sig så småningom som en rök. Är det då underligt om man börjar betvivla verklighetens verklighet?

Shakespeare har in i Stormen betonat "livet en dröm" på flera ställen och sökt sätta detta buddhistproblem i scen; dels när han låter Prospero söva Miranda, dels när de skeppsbrutna överfallas av sömnlusta, dels även när han framkallar drömbilder (Ceres, Iris, Juno).

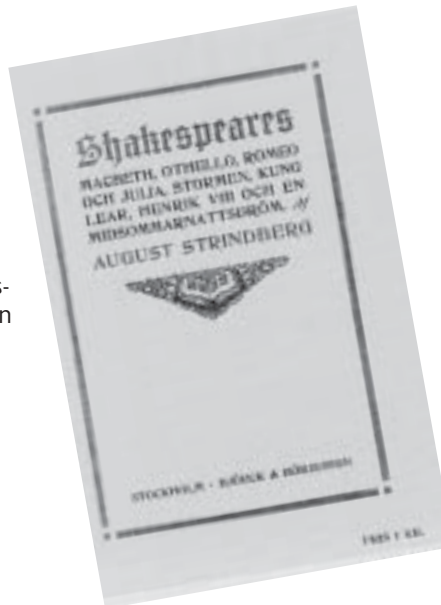
Sebastian säger på ett ställe till Antonio: "Är du vaken?" Antonio svarar: " Hör ni ej hur jag talar?" Sebastian: " Jo; och säkert är det ett drömspråk, ty du talar visst i sömnen nu." Etc. Antonio (på ett annat ställe) "Tänk om nu dessas sömn var dödens sömn"

Själva Caliban blir känslfull när han kommer på ämnet:

Än susa tusen klara instrumenter
Uti mitt öra, än uppstämnes sång
Så ljuv att om jag också vore fullsövd,
jag ville somna om igen; i drömmen
Tycks skyn sig öppna, visa sig sin rikdom
Nedregnande på mig. Om jag så vaknar,
Jag gråter efter samma dröm igen!

Detta Calibans utbrott av för-

tvivlan erinrar om Strömkarlens sorg över att han icke kan vinna förlossningen. Men på slutet vaknar även Calibans skuld känsla och när han lovar att bättra sig hädanefter, blir han förlåten och fri från förbannelsen, av

Teaterbroschyr utgiven 1909 där denna text ingår

Prospero, vars devis är denna: "Skönare det är att öva dygd än hämnd. Då de ångra sig etc." Mirandas kärlek kom vid seklets utgång som en upptäckt, när Dovreskaldens epigoner nyss proklamerat furien och pyssjan såsom ensamma varande "Sanna Kvinnor". Hörom Miranda!

Ferdinand
Säg, varför gråter ni?

Miranda
För det jag är så ringa och ej vågar
Tillbjuda vad jag ville giva er,
Och ännu mindre taga mot som skänk —
Du helga rena oskuld, bliv min tolk!
Jag är din maka, om du mig vill äkta;
Vill du det ej, dör jag din tjänstepiga—

Det är en annan tonart det än Arbiggornas från 1880!
Så kommer Epilogen "framsagd av Prospero" men diktad i författarens namn, och uttalande hans den gamles hopp om nåd och försoning. Han säger så här: Jag har förlåtit mina fiender; välan: beden för mig en bön " så stark, att den till himlen går, och själva nåden rår!" Det är religionen, och det är Kristendom; och Shakespeare slutar sin bana som Goethe i andra delens Faust, med återvunnen visshet om de högsta tingen – det är tron!

I denna sköna dikt har skalden som vanskligt icke utesluttit det fula, utan tvärtom givit det stor plats. Detta är Shakespeares filosofi och poetik, och vilken jag följt, till trots mot och med stadigt ogillande av dem som kallades idealister, och vilka endast tilläto putsade, oppsnyggade, färglösa och därför falska bilder av livet. Det fula skall vara med, annars blir det fusk. Caliban, Trinculo och Stefano äro rysligt fula, och tala busspråk, men det är för oss stilliserat, antingen äldern har lagt slöja över det eller Shakespeare verkligen satt bouquet på lanken. Caliban särskilt har ett originellt sätt att uttrycka sina fula tankar, utom det han ljuger fräckt, men så att man går förbi och icke tror på det. När han upptäckt buteljens hemlighet vill han dyrka Stefano som en gud." Har du icke fallit ned från himmelen?" – Stefano jakar och inbillar honom att han (Stefano) varit gubben i månen. Nu skall man märka hur stelt Caliban uttrycker sig, trots ruset: " Jag har sett dig där (i månen nämligen!), och jag tillbeder dig. Min härskarinna visade mig dig, din hund och din buske (Månggubbens hund och buske enligt engelsk uppfattning)" Stefano ber honom svära på boken. Då svarar Caliban på vers,

nästan gentilt för att vara i fyllan: " jag visar dig var bördig fläck på ön Och kysser dina fötter! Var min Gud!"

Denna scen – kan mäta sig med Cassios rus-scen i Othello!

Och längre fram: Caliban: "Hur mår Ers nåd? Låt mig slicka dina skor. Honom där vill jag icke tjäna, han är icke tapper" (Tjäna vill han, ty han vet sin plats, men icke vem som helst.) Straxt därpå blir han lyrisk och gentil, och nu talar han vers. Han vill att Stefano skall bli kung och han erbjuder sin tjänst på ett så naivt sätt, att det förefaller oskyldigt vid sidan av Jagos medvetna grymhet. "Ja, ja min prins! Jag skall förråda honom, där han sover, Och du (!) skall slå en spik uti hans huvud." Mordet är en naturlig, enkel sak för honom!

Text:

Texten är publicerad i
Nationalupplagan av
Strindbergs samlade verk
"Teatern och Intima teatern"